

NOKIANKAUPUNKI

**ESIOPETUKSEN JA VARHAISKASVATUKSEN
TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMA
2017**

10.2.2017

Tekijät:

Ahvenlampi Katja
Hievanen Heli
Lehtonen Anette
Nygård Juha
Tapiola Nina
Uotila Kaisa

Sisällys

1. LÄHTÖKOHDAT	4
2. SYRJINTÄ JA ESTEETTÖMYYS	6
3. SUKUPUOLITIETOISUUS	6
4. SUKUPUOLEN MONINAISUUS	6
5. PERHEIDEN MONIMUOTOISUUS	7
6. NYKYTILAN ARVIOINTI.....	7
6.1 Materiaalit ja välineet	7
6.2 Oppimisympäristö.....	8
6.3 Sukupuolittavat käytännöt toimintakulttuurissa.....	8
6.4 Leikkitalanteet	8
6.5 Perheiden moninaisuuden kohtaaminen.....	8
7. TOIMENPITEET TASA-ARVON EDISTÄMISEKSI.....	9
Lähteet.....	9
Liitteet.....	10

1. LÄHTÖKOHDAT

Tasa-arvolain päämäärä on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa. Lain päämääränä on myös estää sukupuoli-identiteettiin perustuva tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Lainsäädännön mukaan varhaiskasvatuksessa (Varhaiskasvatuslaki) ja esiopetuksessa (Perusopetuslaki) on tasa-arvon edistämismuoto.

Yhdenvertaisuuslain päämääränä on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Yhdenvertaisuuslaki edellyttää, että esiopetuksen yksiköillä on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Suunnitelman päämääränä on osallisuuden lisääminen, syrjinnän tunnistaminen ja siihen puuttuminen sekä toimenpiteiden toteuttaminen ja toimenpiteiden vaikutusten arviointi.

Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistetään tunnistamalla mahdollinen syrjintä ja puuttamalla siihen. Tasa-arvon edistäminen tarkoittaa sitä, että tyttöjä ja poikia kohdellaan tasapuolisesti koko toiminta-ajan kaikissa tilanteissa ja oikeudenmukaisuus toteutuu yksikön arjessa. Tasa-arvoisessa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa jokainen lapsi uskaltaa olla oma itsensä ja tuntee olonsa turvalliseksi. Tasa-arvoisessa esiopetusyksikössä ja varhaiskasvatusyksikössä ei esiinny syrjintää sukupuolen tai muun henkilöön liittyvän syyn kuten alkuperän, kielen, uskonnon, mielipiteen, vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen, vammaisuuden tai terveydentilan perusteella. Lapset viihtyvät ja kokevat suurempaa osallisuutta omaan yhteisöönsä.

Nokiassa varhaiskasvatus ja esiopetus järjestetään inklusiivisesti ja jokaisen lapsen fyysinen sekä kommunikointiin liittyvä esteettömyys huomioidaan yksilöllisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet ohjaavat edistämään yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2016 todetaan:

”Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla.”

”Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin.”

”Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista.”

”Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä.”

”Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa.”

*”Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-
odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä
puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla
vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.”*

*”Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen edistävät lasten kasvatuksellista ja
koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.”*

*Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa.
Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, lasten itseluottamus kasvaa
ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.”*

*Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan,
siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti. Lasten kanssa opetellaan
tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- ja väkivaltatilanteissa
keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja.”*

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 todetaan

*”Esiopetus toimintaympäristönä tukee lasten tasa-arvoisuutta. Siihen sisältyvät mm. mielipiteiden ja
sukupuolten tasa-arvo. Esiopetus edistää lasten mahdollisuuksia kehittää kykyjään ja tehdä valintoja
ilman sukupuolesta johtuvia ennako-odotuksia ja rajoituksia. Tasa-arvopyrkimyksiä täydentää
laaja-alainen yhdenvertaisuuden periaate. Opetus on lapsia puoluepoliittisesti, uskonnollisesti ja
katsomuksellisesti sitouttamaton. Esiopetusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana.”*

*” Esiopetus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvoisesta merkityksestä. Jokainen lapsi on
ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi,
nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi yksilönä ja yhteisönsä jäsenenä. Lapsilla on oikeus
oppia sekä rakentaa käsitystään itsestään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti.”*

*”Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on kaikille yhteinen esiopetus, jossa kukin lapsi voi
toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä. Toimintaa
kehitetään inklusiiviseen ja kulttuurista monimuotoisuutta tukevaan suuntaan. On tärkeää, että
lapset saavat kokemuksia siitä, että heistä ollaan kiinnostuneita, heitä arvostetaan ja heidän
mielipiteillään ja toiminnallaan on merkitystä.”*

*”Esiopetuksen tehtävä on vahvistaa lasten valmiuksia ymmärtää yhteiskunnan monimuotoisuutta ja
toimia siinä. Lapsilla on oikeus oppia leikkien ja iloita oppimastaan. Lasten aikaisemmat kokemukset
ja taidot ovat osa heidän oppimisen polkuaan. Lasten erilaisuutta sekä erilaisia tapoja toimia ja
oppia arvostetaan. Esiopetuksen henkilöstön ja huoltajien yhteistyö auttaa turvaamaan lasten
hyvinvointia. Esiopetuksen henkilöstön avoin ja kunnioittava suhtautuminen erilaisiin perheisiin sekä
kotien erilaisiin katsomuksiin, uskontoihin, perinteisiin ja kasvatusnäkemysiin on rakentavan
vuorovaikutuksen ja opetuksen perusta.”*

*”Arjen eettisten valintojen pohdinta sekä omien tunnetaitojen kehittäminen ja rakentavan
käyttäytymisen harjoittelu vahvistavat lasten vuorovaikutustaitoja. Tutustuminen lähiyhteisön
tapoihin sekä uskontoihin ja muihin katsomuksiin yhdessä kokonaisuuden muiden tavoitteiden
kanssa tukee lasten kulttuurisen osaamisen ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä sekä ajatteluun ja
oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista.”*

2. SYRJINTÄ JA ESTEETTÖMYYS

Syrjinnällä tarkoitetaan yhdenvertaisuuslain 6 § mukaan:

- *sitä, että jotakuta kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa (välitön syrjintä)*
- *sitä, että näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa jonkun erityisen epädulliseen asemaan muihin vertailun kohteena oleviin nähden, paitsi jos säännöksellä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia (välillinen syrjintä)*
- *henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri (häirintä)*
- *ohjetta tai käskyä syrjiä*

Esteettömyys tarkoittaa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön toteutumista niin, että jokainen voi ominaisuuksistaan huolimatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

3. SUKUPUOLITIE TOISUUS

Kasvattajien sukupuoli-tietoisuus on välttämätön edellytys tasa-arvotyölle. Se auttaa ymmärtämään kulttuurin, yhteiskunnan ja yhteisön merkityksen sukupuolten asemaan ja eroihin.

Sukupuolten erot tulee tunnistaa ja ymmärtää sukupuoleen biologisesti (eri sukupuolet), kulttuurisesti (sukupuoli-roolit eri kulttuureissa) ja sosiaalisesti (asenteet ja valtahierarkiat sukupuolten välillä) muotoutuneena. Sukupuoli voi olla myös koettua ja jokaisella on oikeus itsemäärittelyyn. Perinteisen ajattelun ja stereotyyppien sijaan sukupuoli-tietoisessa kasvatuksessa keskiössä ovat moninaiset ihmisenä olemisen mallit. Henkilöstöllä tulee olla herkkyyttä tunnistaa ja taito kohdata lapsi yksilöllisenä persoonana. Lasta ei esimääritellä sukupuolen mukaan.

Tasa-arvon edistämiseksi kasvattajan tulee tunnistaa oma taipumuksensa suhtautua lapsiin eri tavoin sukupuolen mukaan. Hän tukee lapsen kasvua ja sukupuoli-identiteetin rakentumista. Aikuinen hyväksyy myös lapsen epävarmuuden sukupuoli-identiteetistään.

Kasvattaja ottaa puheeksi ja purkaa työyhteisössään kasvatuksen ja opetuksen sukupuolittavia ajattelu- ja vuorovaikutusmalleja sekä käytäntöjä.

Työtapojen, oppimisympäristöjen ja yhteistyökumppaneiden valinnassa kiinnitetään huomiota sukupuoli-tietoisuuden asenteiden ja käytänteiden tunnistamiseen ja muuttamiseen.

4. SUKUPUOLEN MONINAISUUS

Syntymähetkellä määritellyn virallisen sukupuolen lisäksi sukupuoli-käsitykseen kuuluvat

- sukupuoli-identiteetti (kokemus omasta sukupuolesta, yksilöllinen)
- sukupuolen ilmaisu (sukupuolen ilmaiseminen pukeutumisella, käytöksellä tms.)

- seksuaalinen suuntautuminen

Kokemus omasta sukupuolesta voi myös muuttua ja vaihdella eri elämänvaiheissa.

Käsitys omasta sukupuolesta ja sukupuolten valtarakenteista, hierarkioista ja mahdollisuuksista alkavat rakentua syntymästä lähtien. Lasten asenteet sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja tasa-arvoon vakiintuvat pitkälti esi- ja peruskouluiässä. Oppimateriaalien kuvituksissa, tarinoissa ja esimerkeissä olisi tärkeää tuoda esiin ihmisten ja perheiden moninaisuutta.

5. PERHEIDEN MONIMUOTOISUUS

Vain osa perheistä on perinteisenä pidettyjä ydinperheitä. Perhemuodot ovat moninaistuneet ja jokaisen lapsen pitää voida tuntea perheensä arvokkaaksi perhemuodosta riippumatta. Kasvattajan tulee ymmärtää perheiden monimuotoisuus itsestäänselvytyksenä. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa keskustellaan lasten kanssa siitä, miten monenlaisia perheitä on. Lapsia ohjataan arvostamaan oman ja toisten perheiden perinteitä ja tapoja. Laaja perhekäsitys auttaa lasta kohtaamaan monimuotoisuutta omassa elämässään. Perheiden tilanteet vaihtelevat ja yksinhuoltajaperheestä voi tulla esim. uusperhe. Huoltajien kanssa yhteistyötä tehtäessä kiinnitetään huomiota mahdollisiin sukupuolittuneisiin käytäntöihin. Tiedottamiseen kiinnitetään erityistä huomiota harvemmin kohdattavien huoltajien osalta esim. etävanhempi.

6. NYKYTILAN ARVIOINTI

Nokian kaupungin esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen henkilöstölle pidettiin kaksi saman sisältöistä tasa-arvokoulutusta syksyllä 2016. Koulutusten tarkoituksena oli tuoda henkilöstön tietoisuuteen esiopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa laadittava tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Tavoitteena oli myös koulutuksen kautta herätellä henkilöstöä tarkastelemaan arjen työssä esiin tulevia tasa-arvokysymyksiä. Koulutusten avulla pyrittiin keräämään tietoa tulevaa suunnitelmaa varten nykyisestä tasa-arvotilanteesta Nokian kaupungin esiopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa. Koulutuksissa alustuksena toimineen teoreettisen osuuden jälkeen henkilöstö pohti pienryhmissä eri teemoihin liittyviä tasa-arvokysymyksiä. Learning cafe -menetelmällä toteutetut koulutukset herättivät osallistujien kesken monipuolista keskustelua ja tuottivat runsaasti tietoa tämänhetkisestä tilanteesta. Kuntatason nykytilan arviointi on koostettu koulutuksissa syntyneestä materiaalista. Vaihtelu eri yksiköiden, ryhmien ja yksilöiden välillä on suurta. Yksikkötasolla nykytilan arviointi laaditaan pedagogiseen toimintasuunnitelmaan.

6.1 Materiaalit ja välineet

Perinteisiin sukupuoliodotuksiin liittyviä rooleja ja hahmoja havaittiin lasten kirjallisuudessa ja oppimateriaaleissa runsaasti. Tietoisuus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa luettavista lastenkirjoista sekä käytettävistä oppimateriaaleista on kuitenkin kasvamassa. Henkilöstö on alkanut enenevässä määrin kiinnittämään huomiota siihen, millaisia roolimalleja kirjallisuuden kautta tarjotaan. Kirjallisuuden avulla lapsiryhmissä keskustellaan ajankohtaisista ja kysymyksiä herättävistä teemoista.

6.2 Oppimisympäristö

Fyysinen oppimisympäristö voi osaltaan määrittää lapsiryhmässä muodostuvia rooleja, toimintatapoja ja ajattelumalleja. Fyysisen oppimisympäristön kokonaisvaltainen rakentaminen ja leikkiympäristöjen muodostaminen ovat nousseet varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tietoisien pohdinnan kohteiksi. Leikkiympäristöjä pyritään muokkaamaan lasten mielenkiinnon kohteiden pohjalta. Fyysinen oppimisympäristö pyritään rakentamaan esteettömäksi ja sellaiseksi, ettei se sisällä itsessään sukupuolittavia elementtejä (esim. lasten lokeromerkit, syntymäpäiväkortit). Tasa-arvoisen oppimisympäristön luomisessa nähdään olennaisena materiaalien/lelujen lisäksi se, millä tavalla henkilöstö ohjaa lapsia leikinvalintatilanteessa.

6.3 Sukupuolittavat käytännöt toimintakulttuurissa

Näkyviä ja näkymättömiä sukupuolittavia käytäntöjä löydettiin runsaasti. Näkymättömien käytäntöjen havaitseminen koettiin erittäin tärkeänä. Ohjaustavoissa oli eroja lasten sukupuolesta riippuen. Lapsiryhmissä vastuut, vapaudet ja keskeytykset jakautuvat epätasaisesti sukupuolten kesken. Ei-toivottuun käyttäytymiseen puututaan eri lailla lapsen sukupuolesta riippuen. Niin ikään lapsille annettavat keuhut nähtiin sukupuolisidonnaisiksi. Poikamaiset tytöt nähtiin hyväksyttävämpänä tai vähemmän huomiota herättävänä kuin feminiiniset pojat. Huoltajien kohtaamisessa näkyy vielä jonkin verran äidin rooli. Perinteisten sukupuoliroolien muuttuminen (esim. isien aktiivisemmän roolin esiin nouseminen) nähtiin positiivisena muutoksena koko yhteiskunnan tasolla.

6.4 Leikkitilanteet

Leikki on olennaisessa osassa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Sen vuoksi on tärkeää pohtia leikeissä ja leikkitilanteissa esiintyviä sukupuolen määrittelemiä tekijöitä. Leikkitilanteissa lapsia ohjataan sukupuolen perusteella tietyn tyyppisiin leikkeihin ja leikkikaveriksi tarjotaan samaa sukupuolta olevia kavereita. Tietoisuus leikkitilanteiden merkityksestä lasten sukupuoliroolien ja -käsitteiden muodostumiseen on kuitenkin lisääntymässä. Silti arjessa näkyvät käsitteet ja ajattelumallit ”tyttöjen leluista” ja ”poikien leluista” sekä ”tyttöjen leikeistä” ja ”poikien leikeistä”. Omista kokemuksista ja perinteisistä ajattelumalleista nousevat asenteet elävät vielä henkilöstön mielissä ja käytännöissä. Lasten asenteiden nähdään muodostuvan jo hyvin aikaisin, pääasiassa kotoa välittyvien asenteiden kautta. Myös vertaisryhmä, ikätoverit ja media vaikuttavat siihen millaisia leikkejä suositaan.

Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa mahdollistaa sen, että jokainen saa valita leikin omien mielenkiintojensa pohjalta. Piilo-ohjaamiseen tulee kiinnittää huomiota.

6.5 Perheiden moninaisuuden kohtaaminen

Perheiden moninaisuus on yhteiskunnassamme lisääntynyt ja se näkyy myös esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen arjessa. Avoimuus ja ymmärrys perheiden moninaisuutta kohtaan on kasvanut. Silti ajattelumalleissa voidaan havaita edelleen perinteisen perhemallin ja sukupuoliroolien vaikutus. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että äitejä pyydetään useammin vasukeskusteluihin.

Lapset suhtautuvat yleisesti ottaen erilaisuuteen luontevasti. Aikuiset sen sijaan saattavat puheillaan, eleillään ja teoillaan tuoda esiin erilaisuutta ja arvottaa sitä. Mikäli lapsilla herää kysymyksiä perheiden moninaisuudesta, niistä keskustellaan ja niitä käsitellään ryhmässä. Lasten kirjahyllyssä voisi olla monipuolisemmin perheistä kertovia kirjoja (mm. adoptio-, monikko-,

10.2.2017

sateenkaari-, uusperhe). Äitien- ja isänpäivän viettoon suhtaudutaan kriittisemmin perheiden moninaisuus ja tasa-arvoisuus lapsen näkökulmasta huomioiden.

7. TOIMENPITEET TASA-ARVON EDISTÄMISEKSI

Tämä suunnitelma toimii pohjana Nokian esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistyölle. Suunnitelmaa arvioidaan ja päivitetään tarvittaessa. Yksikön toimintasuunnitelmaan kirjataan selvitys yksikön tasa-arvotilanteesta, tarvittavat konkreettiset toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi, vastuuhenkilöt ja aikataulu sekä edelliseen tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteutumisen arviointi. Yksikkökohtaiset suunnitelmat päivitetään vuosittain. Lasten mielipiteitä voidaan kartoittaa Lasten laatupelillä ja keskusteluissa. Yksiköissä tulee olla ajan tasalla oleva kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma.

Yksikön toimintasuunnitelmassa kuvataan:

- yksikössä laadittu arvio aikaisemman tasa-arvosuunnitelman toimenpiteiden toteutumisesta
- konkreettiset kehittämiskohteet ja toimenpiteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi
- toimenpiteiden toteuttamisen ja arvioinnin aikataulu sekä vastuuhenkilöt

Yksikkökohtaisiin toimiin ja tavoitteisiin voivat sisältyä mm. tasa-arvotilanteen kartoitus eri menetelmillä, tasa-arvon edistäminen oppimisympäristössä, toimintakulttuurissa jne. Esiopetuksen osalta tulee määrittellä miten lapset ja huoltajat osallistuvat tasa-arvotyöhön.

Tämän suunnitelman liiteosa on yksikkökohtaisen arvioinnin ja kehittämiskohteiden toteuttamisen tueksi tarkoitettua materiaalia.

Lähteet

Tasa-arvotyö on taitolaji -Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa, Opetushallitus

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, Opetushallitus

Lastentarha 5/2015.

Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa-hanke. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hanke/>. 10.2.2017

Tasa-arvolaki

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, Opetushallitus

Yhdenvertaisuuslaki

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Liitteet

1. Tasa-arvokysymyksiä pohdittavaksi
2. Leikkipistetaulukko
3. Kohti myönteistä kohtaamista
4. Kehut talteen -taulukko
5. Arjen videointi
6. Kirjainventaario

Liite 1

TASA-ARVOKYSYMYKSIÄ POHDITTAVAKSI

- Olemmeko tietoisia sukupuolittavista käytännöistä (esim. tyttö-poika – jonot, vapauksien ja vastuiden jakautuminen, keskeytykset, ei-toivottuun käytökseen puuttuminen, puhetaivat)? Välitämmekö omia asenteitamme arjen keskusteluissa? Kenelle sallin keskeytyksiä? Kuinka tasa-arvoinen on päiväkotimme äänitila eri tilanteissa?
- Arvioimmeko kriittisesti varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa käytettävää lastenkirjallisuutta? Tarjoammeko monipuolisia roolimalleja kirjallisuuden kautta?
- Keskustelemmeko lasten kanssa siitä, ettei ole yhtä oikeaa tapaa olla tyttö tai yhtä oikeaa tapaa olla poika?
- Kohtelemmeko jokaista lasta yksilönä vai esimäärittelemmekö hänet sukupuolen mukaan? Pyrimmekö pois siitä perusolettamuksesta, että tytöt olisivat kaikki keskenään samankaltaisia ja pojat keskenään samankaltaisia?
- Tuommeko varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa esiin monipuolisia esikuvia ja roolimalleja sukupuolien edustajista?
- Suhtaudummeko avoimesti lapsiin, jotka ilmaisevat sukupuoltaan epätyypillisesti?
- Keskustelemmeko huoltajien kanssa tasa-arvokysymyksistä?
- Kohtaammeko moninaiset perheet avoimesti?
- Kehunko tiettyjä lapsia usein heidän ulkonäöstään, vaatteistaan tai tavaroistaan? Kehunko lapsen omaa persoonaa vai keskitynkö lapsen suorituksen arviointiin?
- Kenelle annan pääroolin/sivuroolin eri tilanteissa?
- Miten kehonkieleni on mukana, kun puhun eri sukupuolta oleville lapsille? Puhunko kaikille samalla äänenvoimakkuudella ja sallinko kaikille lapsille yhtä paljon tilanottoa?
- Osaavatko kaikki lapset leikkiä kaikilla leluilla? Mistä tiedän tämän?
- Onko jokaisen lapsen EI yhtä arvokas?
- Ohjataanko kaikkia lapsia tasapuolisesti fyysisesti aktiivisiin leikkeihin?

Liite 2

LEIKKIPISTETAULUKKO

Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/tilat-ja-valineet/tytot-ja-pojat-eri-leikit/>

Leikkipistetaulukon avulla havainnoidaan oppimisympäristön monipuolisuutta sekä lasten ja aikuisten vuorovaikutusta leikkitalanteissa.

MUISTETTAVAA TAULUKON KÄYTÖSSÄ:

Havainnoi ja tee muistiinpanoja useammasta vapaan leikin tilanteista, jotta mahdolliset toistuvuudet tulevat selkeästi esille.

Tee selkeä vastuunjako työyhteisössä: kuka arvioi ensin, kuinka kauan ja milloin kaikkien työntekijöiden tekemistä havainnoista keskustellaan yhteisesti.

Kiinnitä huomiota mm. seuraaviin asioihin:

- Leikkivätkö tietyt lapset aina samojen lasten kanssa, tietyillä leluilla ja tietyissä paikoissa?
- Onko jotain leikkipistettä, joka on vähemmän suosittu?
- Missä leikkipisteissä ilmenee tarvetta leikin ohjaukselle, missä leikkipisteissä syntyy kiusaamistilanteita?
- Houkutteleeko jokin leikkipiste toistuvasti vain tyttöjä tai poikia leikkimään siellä?
- Leikkivätkö tietyt lapset toistuvasti etäällä, aikuisen katseen ulottumattomissa, tai toiset pienempää tilaa ottaen aikuisen lähellä?

Havaintoja voidaan hyödyntää oppimisympäristön muokkauksessa siten, että pohditaan kuinka myös tila mahdollistaisi lapsille mahdollisimman moninaisia taitoja, ystävyyssuhteita ja rooleja. Jos esimerkiksi huomataan, että tietyt lapset eivät koskaan leiki toistensa kanssa tai harjoita tiettyjä taitoja, voidaan antaa tähän mahdollisuus leikkipistepussukkojen avulla, joista toisesta lapsi nostaa itselleen leikkikaverin ja toisesta leikkipisteen yhdessä kokeiltavaksi.

Liite 3

KOHTI MYÖNTEISTÄ KOHTAAMISTA

Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/kieli-ja-vuorovaikutus/kohti-myonteista-kohtaamista/>

- **Sopikaa työyhteisössä vuorot, milloin työtoveri seuraa ja kirjaa ylös ohjatuissa toimintatuokiossa toisen vuorovaikutusta lasten kanssa.** Voitte kirjata taulukkoon muun muassa seuraavia asioita:
 - lapsille kohdistetut avoimet ja suljetut kysymykset
 - kieltotilanteet
 - positiivinen palaute.Kirjauksen jälkeen vaihtakaa rooleja työtoverisi kanssa ja keskustelkaa työyhteisössä yhteisesti tekemistänne havainnoista. Ketkä lapsista saavat eniten negatiivista vahvistamista, entä positiivista? Onko lapsia, jotka saavat paljon kumpaan? Missä tilanteissa koitte onnistumisia? Opiteko jotain uutta toiminnastanne?
- **Tarkastelkaa yhdessä työkaverin kanssa liitteenä olevan [Kartoita kehut](#) -taulukon avulla tilanteita, joissa tulette antaneeksi lapsille myönteistä palautetta.** Tarkkailuajankohta voi olla ennalta sovittu tai sattumanvarainen. Tarkastelkaa toistenne havainnoja ainakin näistä näkökulmista: 1) miten kehut jakautuvat lasten kesken 2) kehutaanko eri sukupuolta olevia lapsia erilaisista asioista 3) nostetaanko tiettyjä lapsia esikuviksi ja saavatko toiset enemmän suoraa, persoonakohtaista palautetta. Eli huomaa ero lauseiden ”oletpa sinä taitava!” ja ”huomaatteko miten taitava Tero on?” välillä. Miten harjoituksen tekeminen vaikutti työtappoihinne, mitä huomasitte?
- Tasa-arvotyössä korostetaan kielteisen kohtaamisen korvaamista myönteisellä sekä suljettujen kysymysten avaamista tilanteesta riippuen. Pohdi, mitkä ovat työpäiväsi niitä kohtia, joissa tulette työyhteisönä kohdanneeksi lapsia eniten kieltolausein. **Sopikaa yhdessä ajankohta, jolloin jokainen kasvattaja pyrkii olemaan esimerkiksi 15 minuuttia käyttämättä ei-sanaa.** Keskustelkaa tiimipalaverissa kokeilun herättämistä ajatuksista. Millaisia vaihtoehtoisia ilmaisutapoja keksitte?
- Tapoja korvata ei-sana:
 - Esitä lapselle toimintavaihtoehto tai -mahdollisuus
 - Kysy kysymys
 - Laula tai loruta ohje lapselle.

- Mihin olet toiminnassasi tyytyväinen? Miten toimitte jatkossa?

Liite 5

ARJEN VIDEOINTI

Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/mina-ja-kulttuuri/toiminnan-videointi/>

Videointi on tehokas mahdollisuus havainnoida omaa ja koko työyhteisön toimintaa monesta eri näkökulmasta. Ennen kuvaamista on kuitenkin tärkeää, että tietyt asiat ovat selkeitä ja niistä vallitsee yhteisymmärrys työntekijöiden kesken.

- Tasa-arvoteemaan ja itsearviointiin on hyvä tutustua ennen videointia esimerkiksi kirjallisten tehtävien kautta.
- Kaikilla videointiin osallistuvilla tulee olla käsitys, miksi kuvataan ja mikä on sen tavoite.
- Mikäli kuvaajana toimii joku henkilöstöstä, on kuvaajaa hyvä vaihtaa eri päivinä, jotta kaikki saavat kokemuksen havainnoitavana olemisesta ja tarkkailijana toimimisesta.
- Videoita katsoessa on hyvä kiinnittää huomiota tasa-arvoa tukeviin käytäntöihin, lasten myönteiseen kohtaamiseen, mutta myös kehittämiskohteisiin.
- On tärkeää, että videoilla näkyvä kasvattaja saa käyttää ensimmäisen puheenvuoron, kun aineistoa katsotaan yhdessä.
- Osallistujien on ymmärrettävä, että yksittäisen työntekijän toimintatavat ovat aina heijastusta tietyistä kulttuurisista, yleisesti jaetuista ajattelutavoista. Syyttävän sormen osoittaminen yksittäistä työntekijää kohti ei vie aihetta rakentavasti eteenpäin.

Ohjeistus videointiin:

Sovi kuvauslupa-asioista päiväkodin henkilökunnan kanssa. Useimmiten tämä tarkoittaa kuvausluvan pyytämistä kaikkien lasten huoltajilta, koska on vaikea hallita sitä ketä lapsia kuvassa näkyy.

Lapsille voi kertoa, että kuvauksessa keskitytään aikuisten tarkkailemiseen, se vähentää videointiin mahdollisesti liittyvää hämmennystä.

Keskity kuvaamaan tilanteita, jotka ovat päiväkodin arjelle rutiininomaisia: ulkovaatteiden pukemis- ja riisumistilanteet, ruokailu, vapaat leikkitilanteet.

Vältä kuvaamasta tilanteita, joissa on liian kova melu ja puhe ei kuulu nauhalla.

Valitse sellainen kuvakulma, josta saat mahdollisimman kattavan kokonaiskuvan tietyistä tilasta.

Pysy kuvatessa paikallasi. Mikäli kasvattaja poistuu tilasta, älä lähde seuraamaan tätä kuvaten. Pyri kuitenkin kuvaamaan mahdollisuuksiesi mukaan kuvauksen aikana alkanut tilanne loppuun.

Kuvaa samoja tilanteita useampana päivänä, näin saat toiminnan rakenteissa piilevän mahdollisen toistuvuuden esille.

Ohjeistus aineiston analysointiin:

Tarkastele kasvattajien lasten kanssa käyttämää kieltä. Millaisia adjektiiveja puheessa ilmenee? Onko poikien kanssa käytetyssä puheessa paljon ”korkeita”, ”suuria” tai ”hurjia” juttuja? Entä millaisista asioista keskustellaan tyttöjen kanssa?

Ketä pyydetään esim. kiireisissä tilanteissa spontaanisti kasvattajan avuksi? Merkkää apulaiset ylös.

Jos haluat laskea kellon avulla aikoja, miten huomio esimerkiksi ohjatuissa toimintatuokioissa eri sukupuolta olevien lasten kohdalla jakautuu, muista ottaa tarkastelussasi huomioon nauhalla näkyvien lasten ikä ja tyttöjen ja poikien lukumäärät.

Etsi myös tasa-arvon kannalta positiivisia käytäntöjä: kuinka paljon kasvattajat käyttävät avoimia kysymyksiä vuorovaikutuksessa lasten kanssa? Entä vaihtoehtojen tarjoamista käsky- ja kieltotilanteissa?

Miten kasvattajat suhtautuvat sukupuolten välisiin ystävyysuhteisiin?

Miten eri sukupuolta olevia lapsia autetaan esimerkiksi pukemis- ja riisumistilanteissa? Millaista kannustusta he saavat, sanallista vai käsiapua? Ketkä saavat apua pyyteettömästi, ketkä joutuvat odottamaan?

Minkälaisiin leikkeihin tai toimintoihin kasvattajat ohjaavat eri sukupuolta olevia lapsia?

Miten vanhemmista puhutaan lasten kanssa?

Liite 6**KIRJAINVENTAARIO**

Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2014/03/Kirjainventaario.pdf>

Käykää lapsiryhmänne käyttämät lastenkirjat läpi. Merkitkää sarakkeisiin pää- ja sivuhenkilöiden sukupuoli tai sukupuolettomuus. Kirjoittakaa ylös hahmoihin kirjoissa liitetyt ominaisuudet, kyvyt ja tehtävät. Minkälainen ja kuinka suuri merkitys tällä tietyllä hahmolla on tarinan juonen kannalta? Millaisia tunteita hahmolla ilmenee, ilmentävätkö tiettyä sukupuolta edustavat hahmot vain tietynlaisia tunteita? Huomioikaa hahmojen vaatetus ja asusteet ja näiden väritys. Minkä perusteella tunnistatte jonkun hahmon sukupuolettomaksi?

Jakakaa kirjojen läpikäynti ryhmässänne siten, että jokainen aikuinen saa vastuulleen osan kirjoista. Kirjaamisen jälkeen keskustelkaa havainnoistanne yhdessä. Olitteko kiinnittäneet aiemmin huomiota kirjaamiinne asioihin, tuliko jokin yllätyksenä? Pidätkö kirjojen henkilöitä hyvinä samaistumiskohteina lapsille? Samaa lomaketta voi käyttää hyvin myös päiväkodissa laulettujen laulujen ja runojen analysointiin.

	FEMINIININEN	MASKULIININEN	SUKUPUOLETON
PÄÄHENKILÖ			
SIVUHENKILÖ			
KYVYT, OMINAISUUDET			
TUNTEET			
VAATTEET JA VÄRIT			
AMMATTI			
MUUTA			

(Henkel & Tomicic 2009)